Fragmenta (Latin)

Lactantius (c. AD 250–325)

SermonIndex.net / Church Fathers

L. Caeli Firmiani Lactanti Librorvm Perditorvm Fragmenta. Ex Epistvlis Ad Probvm. I

Hieronymus, Comment. in epist. ad Galat. l. II praefat. (VII 425 Vall.): Quod in primo Commentariorum ad Galatas libro cum de gentium proprietatibus disputarem, intactum reliqueram, nunc in secundo reddendum uidetur, qui sint Galatae uel quo et unde transierint ... Lactantii nostri quae in tertio ad Probum uolumine de hac gente opinatus sit uerba ponemus. Galli inquit antiquitus a candore corporis Galatae nuncupabantur et Sibylla sic eos appellat. quod significare uoluit poeta, cum ait: \'tum lactea colla Auro innectuntur\', cum posset dicere \'candida\'. hinc utique Galatia prouincia, in quam Galli aliquando uenientes cum Graecis se miscuerunt. unde primum ea regio Gallograecia, post Galatia nominata est. nec mirum si hoc ille de Galatis dixerit et occidentales populos tantis in medio terrarum spatiis praetermissis in Orientis plaga consedisse memorarit, cum constet Orientis contra et Graeciae examina ad Occidentis ultima peruenisse.

II

Rufinus, Comment. in metra Terent., GL. VI 564, 7-565, 2 K.: Firmianus ad Probum de metris comoediarum sic dicit: nam quod de metris comoediarum requisisti, et ego scio plurimos existimare Terentianas uel maxime fabulas metrum non habere comoediae Graecae, id est Menandri Philemonos Diphili et ceterorum, quae trimetris uersibus constat. nostri enim ueteris comoediae scriptores in modulandis fabulis sequi maluerunt, Eupolin Cratinum Aristophanem. prologos igitur et primarum scaenarum actiones trimetris conprehenderunt, deinde longissimos id est tetrametros subdiderunt, qui appellantur quadrati. in consequentibus deinceps uariauerunt: modo enim trimetros, modo addito quadrante uel semisse posuerunt, id est uel semipede adiecto uel integro pede iambo uel sesquipede. haec per medios actus uarie, rursus in exitu fabularum quadratos, quales diximus

in secunda scaena. sed idem quadrati cum sedecim syllabis constare debeant, tamen plerumque fiunt uiginti aut amplius syllabarum. hinc putantur metro carere nec lege ulla contineri. — Mensuram esse in fabulis Terentii et Plauti et ceterorum comicorum et tragicorum dicunt Cicero Scaurus Firmianus eqs.

Ex Epistvlis Ad Demetrianvm. \'Iii

Hieronymus, Comntent. in epist. ad Galat. 1. II c. IV (VII 450 D): ... multi per inperitiam Scripturarum, quod et Firmianus in octauo ad Demetrianum epistularum libro facit, adserunt spiritum sanctum saepe patrem, saepe filium nominari.

IV

Hieronymus, Epist. LXXXIV 7 (I 524 E): Et apostolus praecipit: omnia legentes, quae bona sunt retinentes. Lactantius in libris suis et maxime in epistulis ad Demetrianum spiritus sancti omnino (omnino om. JrIartianaeus) negat substantiam et errore Iudaico dicit eum uel ad patrem referri uel filium et sanctificationem utriusque personae sub eius nomine demonstrari. quis mihi interdicere potest ne legam Institutionum eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda est?

Incertae Sedis Fragmenta. V

Fragmentum codicis excerptorum ecclesiasticorum Ambrosiani (olim Bobiensis) F. 60 Sup. (sacc. VIII-IX), fol. 264, inmarg.lactantius de motibus animi inscriptum: <Spes> timor, amor odium, laetitia tristitia, libido cupiditas, ira miseratio. zelus admiratio, hi motus <animi> uel adfectus a deo ab initio hominis existunt conditi et naturae humanae utiliter et salubriter sunt insiti, ut per eos ordinate et rationabiliter regendos homo uirtutes bonas uiriliter agendo exercere posset: per quas a deo perpetuam accipere uitam iuste meruisset. hi namque animi motus intra fines proprios coartati, hoc est in bona parte positi, in praesenti uirtutes bonas et in futuro aeterna praemia parant, extra metas uero suas afluentes, hoc est in malam partem declinantes, uitia et iniquitates existunt et aeternas poenas pariunt.

VI

Victorinus, De metris et de hexametro, GL. VI209,11 K.: Nostra quoque memoria Lactantius de metris pentameter inquit et tetrameter.

VII

Codex Floriacensisplenioris \'Seruii\' ad Verg. Aen. VII543 (II p. 166, 4 Thilo): et caeli conuexa (sc. Allecto) per auras] ... dicit etiam Firmianus commentator (cod. -tur) non \'conuexa\', sed \'conuecta\' legendum, ut sit ipsa conuecta: quod difficile in exemplaribus inuenitur.

(VIII spurium.)

Anonymus, In. oracula Sibyllina praefat., Orac. Sibyll. ed. Rzach p. 6, 64—7, 90: Φιρμιανὸς toivov, οὐκ ἀθαύμαστος φιλόσοφος xac tspsó; xoo προλεχθέντος Καπιτωλίον 7svομενος, Trpo; to αἰώνιον ἡμῶν φῶς tov Xpto-

τον βλέψας ἐν ἰδίοις πονήμασι TD εἰρημένα TALC Σιβύλλαις περὶ τῆς ἀρρήτου δόξης παρέθηκε XAI τὴν ἀλοηγίαν NJC \'Ελληνικῆς πλάνης δυνατῶς ἀπήλεγξε. καὶ ἡ ILsV αὐτοῦ ἔντονος ἐξήγησις τῇ Αὐσονία γλώττη, OT SI Σιβυλλιακοὶ OttXOt ˙Ελλάδι φωνῇ ἐξηνέχθησαν. TVA 81 τοῦο μὴ ἄπιστον φαίνηται, μαρτυρίαν tot) προμνημονευθέντος ἀνδρὸς παρέξομαι ἔχουσαν TOVSE τὸν τρόπον ἐπεὶ οὐν TA παῤ ἡμὶν εὑρισκόμενα Σιβυλλιακὰ 06 μόνον ὡς εὐπόριστα τοῖς VOAOOOT TTOV \'Ελλήνων εὐκαταφρόνητά ἐστι ■— TD γὰρ σπάνια τίμια δοκεῖ —, ἀλλὰ XAI ὡς πάντων TFTV στίχCI) v μήσψζόντων τήνὰκρί- βειανTOO μέτρουὰργοτέαν ἓχει τήV πίστιναίτία δὲ αὕτηTUV ταχυγρκψων06 συμφθκσκντωνT-Q ρύμητοῦ λσγου ἢ κπαιδεύτωνγενομένων,06 τήςπροφητίδοςκμα γκρT-G ἐπιπνοίαἐπέπαυτοἡ trov λεχθέντωνμνήμη. πρὸς & XAT Ó Πλάτων βλέψας ἔφη, ὅtt κατορφώσουσιπλλὰ XCXt μεγάλα πράγματαμηδὲν εἰδότες wv λὲγουσιν. ἡμείς οὐνex τῶνκομισθέντωνà CP<O{IIFJ ὑπὐτῶνπρέσβεων ὅσκ δυνατὺν παραθήσομαι τοίνυνπερὶ τοῦ ἀνάρχου θεοῦ τάδε˙ είς* θεός, 8<; μόνος ἂρχει, ὑπερμγέθης ἀγένητος . dXXa deo? μόνος et<; πανυπέρτατος, SG πεποίηκεν co pavov ἡέλιόν te xat ἀστέρας ἠδὲ σελήνην καρποφόρον γαίάν te xat ὒδατος οΐδματα T:6vtoo. 8<; μόνος ἐστί θεός κτιστὴς axpatrjto? ὑπἀρχων, αὐτὸς δ\'ἐστήριξε τὐπον μορφῆς μερόπων te — αὐτὸς ἔμιξε φὐσιν πάντων, γενέτη βιότοιο. orcep εἴρηκεν ἤ καθὸ συνερχρχόμενοι εἰς oapxa μἰαν προσγίνονται ἢ xaO-6 sx twv τεσσάρωρων στοιχείων ἐναντίων Svtov ἀλλήλοις xai xov ὑπουράνιον κόσμον xal TOV ἄνθρωπον ἐδημιούργησεν.

Vetera De Lactantto Testimonia — I

(exceptis locis qui in apparatu commemorantur) 1.

Hieronymus, De uir. inl. LXXX: Firmianus qui et Lactantius Arnobii discipulus sub Diocletiano principe accitus cum Flauio grammatico, cuius De medicinalibus uersu conpositi extant libri, Nicomediae rhetoricam docuit ac penuria discipulorum ob Graecam uidelicet ciuitatem ad scribendum se contulit. habemus eius Symposium, quod?adulescentulus scripsit Airicae et hodoeporicum Africa usque Nicomediam hexametris scriptum uersibus et alium librum qui inscribitur Grammaticus et pulcherrimum De ira dei et Institutionum Diuinarum aduersus gentes libros septem et ἐπομγομήν eiusdem operis. librum unum άκέφαλον. et Ad Asclepiadem libros duos, De persecutione librum unum, Ad Probum epistularum libros quattuor, Ad Seuerum epistularum libros duos. Ad Demetrianum auditorem suum epistularum libros duos. ad eundem De opificio dei uel formatione hominis librum unum. hic extrema senectute magister Caesaris Crispi filii Constantini in Gallia fuit. qui postea a patre interfectus est.

II

Hieronymna, Chronic. ad a. Ahr. 2333: Crispus et Constantinus filii Constantini et Licinius adulescens Licini Augusti filius Constantini ex sorore nepos Caesares appellantur. quorum Crispum Lactantius Latinis litteris erudiuit uir omnium suo tempore eloquentissimus. sed adeo in hac uita pauper, ut plerumque etiam necessariis indiguerit.

Prospcr Tiro (Aquitanus), Epitoma Chronieon f. 1001 (ad a. post pass. Domini CCLXXXIX, Sabino et Rufino coss.), Chron. min. sacc. IV. Y. VI. VII. ed. Mommsen, uol. I fasc. 2 (1892) p. 44.9: Crispus et Constantinus filii Constantini et Licinius adulescens Licinii Augusti filius ex sorore Constantini Caesares appellantur. quorum Crispum Lactantius erudiuit uir omnium suo tempore eloquentissimus. sed adeo iu hac uita pauper, ut plerumque etiam necessariis indiguerit.

III

Hicronymus, Epist. LXX 5 (I 427 n): Septem libros Aduersus gentes Arnobius edidit totidemque discipulus eius Lactantius, qui De ira quoque et opificio dei duo uolumina condidit: quos si legere uolueris, dialogorum Ciceronis in eis ἐπιτομήν reperies.

IV

Hieronymus, Comment. in Ezech. XI, XXXVI (V 422 D): Neque enim iuxta Judaicas fabulas, quas illi δευτεμώσει appellant, gemmatam et auream de caelo expectamus Ierusalem... quod et multi nostrorum et praecipue Tertulliani liber qui inscribitur De spe fidelium et Lactantii Institutionum uolumen septimum pollicetur.

V

Hirronymus, Comment. in Isaiam XVIII praef. (IV 707): Non dico de mysterio trinitatis. cuius recta confessio est ignoratio scientiae, sed de aliis ecclesiasticis dogmatibus de resurrectione scilicet et de animarum et humanae carnis statu. de repromiasionibus futurorum, quomodo debeant accip et qua ratione intellegenda sit Apocalypsis loannis: quam s iuxta litteram accipimus, iudaizandum est, si spiritualiter ut scripta est disserimus. multorum ueterum uidebimur opinionibus contraire, Latinorum Tertulliani Victorini Lactantii

VI

Hieronymus, Comment. in epist. ad Epltes. l. II c. IV (VII 628 E): Firmianus noster librum De ira dei docto pariter et eloquenti sermone conscripsit, quem qui legerit. puto ei ad irae intellectum satis abundeque posse sufficere.

VII

Damasus, Epist. ad Hieromjmum, Hieronymi Epist. XXXV (I 157 B): Fateor quippe tibi. eos quos mihi iam pridem Lactantii dederas libros ideo non libenter lego. quia et plurimae epistulae eius usque ad mille spatia uersuum tenduntur et raro de nostro dogmate disputant, quo fit ut et legenti fastidium generet lengitudo et si qua breuia sunt, scholasticis magis sint apta quam nobis, de metris et regionum situ et philosophis disputantia.

Viii

Hierouymus, Dc uir, inl. CXI: Acilius Seuerus in Hispania, de genere illius Seueri ad quem Lactantii duo epistularum scribuntur libri, conposuit uolumen ...

IX

Hieronymus, Epist. LVIII 10 (I 324 B): Lactantius. quasi quidam fluuius eloquentiae Tullianae, utinam tam nostra adfirmare potuisset quam facile aliena destruxit!

X

Hieronymus, Comment. in Isaiam l. VIII praefat. (IV 28 s.): Certe nos studiosis scribimus et sanctam scripturam scire cupientibus, non fastidiosis et ad singula

nauseantibus. qui si flumeii eloquentiae et concinnas declamationes desiderant, legant Tullium Quintilianum Gallionem Gabinianum. et ut ad nostros ueniam, Tertullianum Cyprianum Minucium Arnobium Lactantium Hilarium.

XI

Hieronymus, Rpist. XLVIII 13 (I 220 B; in defensione librorum contra Iouinianum su\'orum):... didicimus plura esse uidelicet genera dicendi et inter cetera aliud esse γυμνασστικῶς scribere, aliud δογματικῶς : in priori uagam esse disputationem et aduersario respondentem nunc haec nunc illa proponere. argumentari ut libet, aliud loqui. aliud agere... in sequenti autem aperta frons et ut ita dicam ingenuitas necessaria est... (p. 221 A) taceo de Latinis scriptoribus Tertulliano Cypriano Minucio Victorino Lactantio Hilario. ne non tam me defendisse quam alios uidear accusare.

XII

Hieronymus, Comment. in epist. ad Ephes. praefat. (VII 538 s.): Numquid aut Tertullianus beatum martyrem Cyprianum aut Cyprianus Lactantium aut Lactantius Hilarium deterruit a scribendo ?

Xiii

111 Hieronymus, De uir. uir. LVIII (Minucius Felix;: Meminit huius Minucii et Lactantius in libris suis.

XIV

Hieronymus, Epist. LX 10 (I 336 E): ... eruditioiiis gloriam declinando eruditissimus habebatur (sn. NerotianusJ. illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantii, iilud Hilarii est.

XV

Auyustinus, Dr. doctr. christ. II61 (III lp. Maurj: Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri ? nonne aspicimus quanto auro et argento et ueste suffarcinatus exierit de Aegypto (cf. Exod. 11, 2. 12, 3X) Cyprianus doctor suauissimus et martyr beatissimus. quanto Lactantius, quanto Victorinus Optatus Hilarius. ut de uiuis taceam. quanto innumerabiles Graeci?

Cassiodorius, Instit. diuill. litt. r. 28 (tl 554 Garee): Multi iterum patres nostri talibus litteris eruditi et in lege domini permanentes ad ueram sapientiam peruenerunt, sicut beatus Augustinus in libro De doctrina christiana meminit dicens: non aspicimus quanto auro et. argento et ueste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus et doctor suauissimus et martyr beatissimus, quanto Lactantius. quanto Victorinus Optatus Hilarius ? nos addimus Ambrosium ipsumque Augustinum atque Hieronymum multosque alios innumerabiles Graecos.

XVI

Eucherius, Epist. ad Vahrian. p. SOO s. Brassican.: Possem etiam. nisi longum esset. multos ex innumeris nominatim retexere, quanti in saeculo inlustrium uirorum hanc artiorem diuini cultus obseruantiam uitamque sectati sunt: quorum tamen exempla ne cuncta penitus omittam, cursini pauca subnectam ... (p. 301) ... Hilarius nuper et in Italia nunc antistes Petronius, ambo ex illa plenissima ut aiunt mundanae potestatis sede, unus in religionis. alius in sacerdotii nomen ascendit. et quando clarissimos facundia Firmianum Minucium Cyprianum Hilarium Ioannem Ambrosium ex illo uolumine numerositatis euoluam ? dixerant credo et hi sibi quod quidam nostrorum ait. cum se a saeculo in hanc beatiorem uitam hoc uelut stimulo concitaret, dixerant credo: quid hoc est? surgunt indocti et caelum rapiunt, et nos cum doctrinis nostris ecce ubi in carne uolutamur et sanguine! dixerant istud et idcirco ipsi postea uim intulerunt regno (ef.Luc.16.16).

Xvii

Apollinaris Sidonius, Epist. IV S, 7 (p. 55, 25 Luet johann): Iam si ad sacrosanctos patres pro comparatione ueniatur. instruit (sc. Mamerti Claudiani De statu animae liber) ut Hieronymus, destruit ut Lactantius, adstruit ut Augustinus.

Xviii

Gennadius, De uir. illl. XV: Tertullianum et Lactautium et Papiam auctores secutus (se. Commodianus) moralem sane doctrinam et maxime uoluntariae paupertatis amorem prosecutus studentibus inculcauit.

XIX

Gelasitts papa. fipist. 42 seu Derretalis de reapiendis et nun recipiendis libris, qui scriptus est a Gelasio papa eutn LXX uiris eruditissimis episcopis in sede apostolica nrbis Romae, cap. IV. Notitia librorum apocryplwrum, qui non recipiuntur, § 8 (Epistolae Romanorum pontificum genuinae ed. Thiel, I p. 467; Crednrr, Zur Geschichte tips Kanons p. 221): Opuscula Lactantii apocrypha. Opuscula Africani apocrypha.

Hormisdas papa, Epist. 125 seu Decretale in urbe Roma ab Hormisda papa editum de seripturis diuinis, quid uniuersiditer catholica recipiat Eccksia uel quid post haec uitare debeat, cap. V 11 (Thiel p. 937): Opuscula Lactantii apocrypha. Opuscula Africani apocrypha.

Source. Latin text from the Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) collection of the Open Greek and Latin project (digital edition of *L. Caeli Firmiani Lactanti Opera omnia* edited by Samuel Brandt; Georg Laubmann (Vienna, Austria, Österreichische Akademie der Wissenschaften (ÖAW): 1897)

Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 27), encoded in EpiDoc TEI XML. Digitised and corrected by the Open Greek and Latin team (University of Leipzig and partners); the text is taken from the printed edition by OCR with correction, so some errors may remain. SermonIndex has only divided it into short sections for reading; the critical notes, margin notes and apparatus of the printed edition are not shown here but are kept in the XML download.

Licence. Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). You may share and adapt this text if you credit the Open Greek and Latin project and release your version under the same licence.